

кімерійської (Зольне) та сарматської (Нагайчинський курган) знаті. Речі з останнього кургану зайняли почесне місце у Музеї історичних коштовностей України. Загалом А. О. Щепинським опубліковано близько 100 наукових праць. Серед них, крім згаданої книги, низка науково-популярних монографій, численні статті, публікації, тези наукових доповідей тощо. Чекають на видання понад 300 науково-довідкових статей до «Зводу пам'яток історії та культури України» по Автономній республіці Крим.

А. О. Щепинський активно пропагував наукові знання і брав участь у діяльності секції археології Кримського обласного товариства охорони пам'яток як головуючий. У 1973 р. він створив «Народний музей археології Криму», де виконував обов'язки директора на громадських засадах. Доля цього музею і його неоціненних колекцій має бути вирішена за участю усіх зацікавлених сторін. Здобуте А. О. Щепинським з надр землі не повинно бути втраченим для науки та суспільства.

Завжди активний, захоплений, невтомний, сповнений ідеями А. О. Щепинський наснажував і тих, хто знаходився поряд і мав щастя спілкування з непересічним вченим, а в останні роки життя й політиком.

Світла пам'ять про Аскольда Олександровича — самовідданого вченого, затятого дослідника, вірного своїй улюбленій науці — археології, назавжди залишиться у наших серцях.

ПАМ'ЯТІ ЙОЗЕФА ПОУЛІКА

28 лютого 1998 р. на 88 році життя помер визначний чеський вчений, археолог-славіст, багаторічний директор Інституту археології Чехословацької академії наук в Брно, член виконавчого комітету Міжнародної унії слов'янської археології, автор фундаментальних праць, доктор філософії, професор, академік Йозеф Поулік. Широкому загалу українських археологів він назавжди запам'ятовується як видатний дослідник слов'янських старожитностей, товариська, чесна і чуйна людина.

ПАМ'ЯТІ ВАЛЕНТИНИ ДМИТРІВНИ РИБАЛОВОЇ

11 грудня 1996 р. померла Валентина Дмитрівна Рибалова — відомий археолог, дослідниця доби бронзи в Україні.

Народилася Валентина Дмитрівна 8 березня 1911 р. у місті Бельові Тульської губернії. Після закінчення середньої школи у 1930 р. вона переїхала до Ленінграду, де працювала спочатку робітницею на Утилькомбінаті, а пізніше приймальницею прокатних виробів у відділі технічного контролю Кіровського заводу. 1934 р. Валентина Дмитрівна вступає на історичний факультет Ленінградського Державного університету, закінчивши який у 1939 р. зараховується аспіранткою на кафедру археології. Її вчителем був Михайло Іларіонович Артамонов, але навчання в аспірантурі було перерване війною.

Валентина Дмитрівна — учасник Великої Вітчизняної війни. Вона працювала на будівництві оборонних споруд під Ленінградом, а восени 1941 і взимку 1941—1942 рр.— санітаркою у військовому госпіталі оточеного ворогом міста. З червня 1942 по серпень 1945 рр. Валя Рибалова — рядова 24 стрілкового полку 10 дивізії 23 армії, згодом служить у пересувній артилерійській майстерні IV Ленінградського фронту. За цю військову працю її нагороджено орденом Вітчизняної війни 2 ступеня, а також медалями — «За оборону Ленінграда», «За перемогу над Німеччиною».

Після демобілізації В. Д. Рибалова закінчила аспірантуру і успішно захистила кандидатську дисертацію «Про зв'язки населення Середнього Подніпров'я з лужицькими племенами (доскіфський та скіфський періоди)». Працювала молодшим науковим співробітником в Інституті історії ЛДУ. Після його закриття Валентина Дмитрівна переїздить до Києва, де обіймає посаду молодшого наукового працівника в Інституті археології АН УРСР (1950—1952 рр.).

Повернувшись до Ленінграда, працює старшим викладачем, а з 1956 р. доцентом на кафедрі археології історичного ф-ту ЛДУ. Вона читала загальні курси з історії первісного суспільства та основ археології для студентів кафедри історії мистецтва; для археологів викладала спеціальні курси: «Період пізньої бронзи та раннього залізи на території СРСР», «Археологія лісової смуги Російської рівнини в добу бронзи та раннього залізи», вела семінари на тему «Пам'ятки епохи ранньої та середньої бронзи Правобережної України», передаючи свої глибокі знання молоді.

Валентина Дмитрівна була досвідченим дослідником з прекрасною польовою школою. Від студентських літ брала участь в розкопках таких, тепер уже хрестоматійних пам'яток, як Боршевська стоянка — під керівництвом П. Й. Борисковського, Оленеостровського могильника під орудою В. І. Равдонікаса, трипільського поселення Коломийщина І, яке досліджувала Т. С. Пассек. Вона активний учасник експедицій, які очолював її вчитель М. І. Артамонов: Волго-Донської (1949—50), Південно-Подільської (1947, 1953). В. Д. Рибалова здійснює самостійні розкопки могильника епохи бронзи в с. Осокорівка в районі будівництва Каховського водосховища (1951), досліджує пам'ятки трипільської, сабатинівської та білогрудівсько-чорноліської культур на Південному Бузі та Середньому Дністрі (1954—1955). Велику наукову цінність мають її розкопки поселення культури багатоваликівої кераміки поблизу селища Кам'янка на Керченському півострові, яке досліджувалося з перервами від 1956 по 1965 рр. За шість польових сезонів при незначних коштах відкрито понад 2 тис. м² площі, досліджено 12 жител з господарськими прибудовами, багатим інвентарем, який дозволив В. Д. Рибаловій віднести пам'ятку до, виділеного нею, кримського (або кам'яньського) варіанту КБК. Кам'яньське поселення і досі лишається одним з найкраще досліджених поселень кам'яньсько-лівцівської групи пам'яток. До речі, усі матеріали з розкопок В. Д. Рибалова передала до Ермітажу, у відділ археології Східної Європи та Сибіру.

Науковий інтерес Валентини Дмитрівни до пам'яток доби бронзи і раннього залізного віку України був постійним. Почавши дослідження з пам'яток у лісостеповій зоні (в основному комарівської, білогрудівської та чорноліської культур), вона з успіхом включила в коло своїх досліджень територію степу, перш за все пам'ятки культур багатоваликівої кераміки та сабатинівської, внесла багато корисного для вирішення питань їх походження та хронології. Суттєво відзначити, що постановка і вирішення проблем в її працях базуються на глибокому знанні європейської літератури, досліджень європейських учених стосовно хронології культур доби бронзи.

1969 р. Валентина Дмитрівна вийшла на пенсію і незабаром, у зв'язку з погіршенням здоров'я, переїхала до родичів у Пензу. До останніх років життя вона була віддана улюбленій археології. Тяжко хвора, відірвана від бібліотек і наукового спілкування, Валентина Дмитрівна не лишала роботу по підготовці своїх публікацій.

Це була добра, відверта, абсолютно некористолюбна, чуйна людина. Такою лишається Валентина Дмитрівна у пам'яті друзів, колег і всіх, хто її знав.